

Liberalismus és opportunismus.

— Nyílt levél Móricz Pálhoz. —

Kedves barátom! A »Nemzet« husvéti számában a régi Beregvármegyéről gyönyörű visszaemlékezést közölve, a többi közt mondd, hogy nem osztod a hitbizományokra vonatkozó nézetemet, mert míg én csak korlátozni akarom, addig te egyszerűen el akarod törölni azokat.

Mindig örömeink, ha Magyarország közelében valaki annyira liberalis, hogy én conservatívnak tűnök fel mellette. Fájdalom, ez örömben, a magyar politika komoly tényezői nagy ritkán részesítenek, az ellenzéken — mérsékeltén és szélsőn — legritkábban, sőt csaknem soha.

De leginkább örömeink akkor, ha a liberalismus régi, fájdalom, mindinkább eltűnő fényes gárdájából lép ki valaki, s megtanítja valódi liberalismusra a jelen nemzedéket. Hisz ettől a fényes gárdától, a negyvenes évek liberalisaitól, töleket tanultuk mi az igaz szabadselvűséget, mi, a kik a liberalismust nem pusztá felszólalás, hanem azon kormányozó elv gyanánt tekintjük, melytől egyedül várható Magyarország politikai, társadalmi és gazdasági kifejlődése.

Ti, mestereink, a negyvenes években valóban liberalisok voltatok; liberalis volt veletek az egész középosztály, mely akkor túlnyomó nagy részében az ugynevezett (azért mondom így, mert helytelen elnevezés) gentryből állott. Akkor ez a hatalmas közép-földbirtokos osztály, melynek a haza létét, a nemzet faji és nemzeti életét köszöni, még nem ment át részleges átalakulásra. Az egyik rész még nem jutott fölkre, s a másik nem csatlakozott az aristocratiához. Az egész földbirtokos középosztály az értelmiség hivatásos embereivel, a honoratiókkal, kiket, messze megelőzve a democratiának törvénybe iktatását — magával teljesen egyenlőnek tartott, folytatta nagy történeti hivatását. Dolgozott a magyar demokratikus és nemzeti állam létesítésén, s e célból felszabadította a földbirtokot, feloldott minden bilincset, mely az egyénre, vagy a lelkiismeretre nehezedett; az új elemek felvétele és assimilálása által létre akarta hozni és nagyjában létre is hozta az egységes nemzeti társadalmat, melynek sulypontja s vezére a középosztály volt. Akkor ez az egységes nemzeti társadalom valóban létezett az intelligentiában; az értelmiség ugyan magyar volt még a nemzetiségi vidékeken is; most a középnemesség minden új elemet felvett magába. A gentry részben most is teljesíti történeti hivatását s meg vagyok győződve, hogy szövetségbe az időkben tömegesen felnövekedett új elemekkel, már a közel jövőben teljesen visszatér a ti nagy nyomdokaitokra. Vagyoniilag is rendezkezik, értelmileg fejlődik s ha a társadalmi szétválás megszűnik az összes középosztály, a származás, vallás és faj különbsége nélkül, újra visszaszerzi vezérszeropét úgy az eszmékben, mint a politikában.

E vezérszeropnek, melyben ti, a negyvenes évek liberalisai voltatok a főtényezők, köszönünk mindent. A parlamentarizmus magyar államot, a szabad földet, a szabad parasztot, a politikai egyenlőséget, a szabad sajtót, szabad lelkiismeretet, azt az egész szabad levegőt, melyben a magyar nemzet él s mely nélkül elhalt volna a multban és elhalna a jövőben. De a ti szerencsés helyzetekben a szabadságot nem csak hirdethettétek, hanem cselekedhettétek is.

Mögöttetek volt a liberalis Európa, forradalmi szellemével; benn az egész középosztály,

mely türelmetlenül várta a feudalismus bilincseinek lehullását.

Lehetettek következetesek a liberalismusban a végletekig. Megalkudnotok nem kellett, mert a hatalom a ti kezetekben volt: az egész osztatlan közvélemény, az egész osztatlan nemzet.

Ti megtehettétek, hogy midőn megszüntették az ősiséget s midőn felszabadítottátok a földet, egyszersmind bölcs előrelátással törvényjavaslatot csináltatok, nehogy a legsúlyosabb és legveszélyesebb bilincsek beköbba verjék a szabad földet, a hitbizományok ellen.

Fájdalom, javaslatotokból nem lett törvény; ezt is, mint annyi más nagy és nemzeti érdeket összehozta a nemzeti catastropha. És azután a föld új, veszedelmes bilincsei valóban elérkeztek. Az ország termőföldjének nem kevesebb, mint 10%-a e bilincseket, a hitbizonyok békáit viseli. Több, mint 40%-a a magyar haza földjének nagybirtok, latifundium és a holt kézen van.

Az ősiség az összes nemesség számára kötötte meg a földbirtokot, az összes nemesség pedig nem volt kaszt, hanem a középosztály fő köme, szinte az egész középosztály, sőt maga a nemzet. A hitbizomány pedig egyetlen osztály javára állítja vissza a feudalismust. Az ősiség, mint egy munkában részletesen kimutattam, czéljában aristocraticus, de hatásaiban demokratikus intézmény volt. A hitbizomány úgy czéljában mint hatásaiban olygarchicus. Még az aristocratiának sincs érdekében, csak az olygarchiának, az aristocratiának legagdagabbjainak. Mert igaz ugyan, hogy a kisebb birtoku aristocratiát, sőt a közép földbirtokos osztály emberei is csinálhatnak hitbizományt. Emelkedtek is újabbban, s részben éppen velem szemben, hangok melyek az összes gentryt be akarták vonni a feudalismusként a vérség körébe. De bizonyos, hogy a kis és közép birtok nem viselheti el a hitbizománnyal járó terheket, a szükséges befektetéseket, és nem bírja el a kötött földdel szükségesképp együtt járó gazdasági hátrányokat.

Már is van sok kis hitbizomány, de a jövő a latifundiumoké, tehát nem a közép birtokú gentryé, vagy aristocratiáé, hanem az olygarchiáé.

E tényeket te is ismerd. Tudod és mondd, hogy nem lehet nemzeti érdek az, a mi egy kiváltságos kasztot a privilegiumok előnyében részesít az ország hátrányára. Tudod, hogy a hitbizományok főleg a Dunántúl és az alföldön vannak, tehát az ország legmagyarabb vidékein, s nem a hol meg lehetne nekik bocsátani. Felső-Magyarországon és Erdélyben. Tudod azt is, a mit csak a minap fejtegettem, hogy a Dunántúlról kiinduló népvándorlásnak egyik főokát a hitbizományok és latifundiumok képezik. Végre tudod azt is, hogy a hitbizományok nem az erdőkötet conserválják, mi egyedül adna neki gazdasági szempontból létjogot, hanem megkötik a szántóföldet és rétet. E tekintetben is egész sorozatát tettem közszé az adatoknak. Teljesen egyetértünk tehát abban, hogy a hitbizományokhoz sem gazdasági, sem nemzeti érdek nem fűződik.

A különbség ezután következik köztünk. Te el akarod törölni, én korlátozni akarom a hitbizományokat. De itt sincs köztünk elvi különbség, csak a gyakorlati kivitelben térünk el.

Ha te látsz, hogy képzelsz a közel jövőben pártot, kormányt, parlamentet és főleg felsőházat, mely a hitbizományok eltörlését keresztülviszi, megszavazza, akkor azonnal azon kevesek (alig né-

hány férfiú) sorában állasz, kik az eltörlést indítványozzák.

De azt hiszem, ily pártot nem látsz, legkevésbé az ellenzéken, hol a földbirtok új bilincseit nem csak fel nem akarják oldani, hanem a közel multban legalább még több békót kovácsoltak az *agrarismus* nevében.

Ámha léteznék is ily párt, amint nem létezik, keresztül vihetné-e tervét a felsőházban? A közép nemesség lemondott előjogairól, de le fognak-e mondani azon landlordok, kik a főrendiházban ülnek? Le fognak-e mondani akkor, midőn hirdetik s nem csak ők, hanem mások is, hogy a hitbizomány nemzeti érdek? Le fognak-e mondani akkor, midőn erről végrendeletében még oly nagy államférfiu is, minő volt Andrassy Gyula gróf, meg akarta győzni a közvéleményt?

Nem mondanának le. De ez még nem volna baj, ha erős közvélemény lehetne velük szembe állítani. A vegyes házasság és egyéb lelkiismereti kérdésekben sem engedtek volna ők a harminczas és negyvenes években, ha nem leendett velük szemben az összes nemzet, az osztatlan közvélemény. De így kénytelenek voltak engedni.

Kedves barátom! Csinálj ily közvéleményt s akkor én sem elégszem meg a hitbizományok korlátozásával. Eltörlésüket követelem nem csak elméletben — ezt úgy is teszem — hanem gyakorlatilag is. Ily közvéleményt öhajtok én szintén csinálni; ezért írok nem csak cikketeket, hanem könyveket a hitbizományok ellen. De míg e közvélemény létre jő, addig legalább azt akarom elérni, hogy a hitbizományok tovább ne szaporodjanak.

Megalkuvás ez? Igen. De csak a tényleges viszonyokkal és nem transzacció az elv szempontjából.

Opportunismus? Nem. Mert az opportunismus nem küzd elviekért, sőt egyáltalán nem folytat küzdelmet semmi mellett és semmi ellen. Az opportunismus nem alkuszik meg, mert elfogad mindent. Viszi minden áramlat, egyszer a szabadselvűség, máskor a visszalépés áramlata. Egyszer radicalis, máskor reactionárius, de mindig erkölcstelen. Sikerei csak azt mutatják, hogy az elvtelenség, sunyi megalkodás, sima csuszás a magán- úgy, mint a nyilvános életben, gyakran biztosabb eszköze az érvényesítésnek az elmes és férfias szilárdságnál.

Aki számol a gyakorlati viszonyokkal, még nem opportunistá, hanem bölcs. A liberalismust, a történelem folyásában, nem egyszer megtöri, az hogy nem számolt velük, s hogy a föld helyett a felhőkben járt.

Deák Ferencze utalok. Nem csak te, hanem a jelen és a késő utókor el fogja ismerni Deákról, hogy liberalis elveihez hű és következetes volt. És Deák Ferencz, a kinél senki sem ostromozta erősebben a hitbizományokat, nem szüntette meg azokat, midőn kezében volt a hatalom, legalább erkölcsileg. A polgári házasság rendithetlen híve volt s elfogadott, vagy nem gátolt oly perrendtartást, mely az egyházi bíróságokat törvénybe iktatta. A zsidók emancipációjá nagyon hiányos volt az összeházasodás megengedése nélkül, valóban sokan össze akarták kötni a kettőt. És mit mondott hozzá Deák?

Következőleg nyilatkozott 1866. febr. 23-diki beszédében: »Vannak sokan, a kik civilházaságról beszélnek. Ismervén a catholicus dogmáknak ezen thesiben való ellenállását, ismervén a körül-ményeket, nem tartottam valószínűnek, hogy a civilházaságot egyhamar megvalósítsa a törvényhozás. Oly feltételhez kötni azt, amit az igazság parancsol, amely feltétel kivihetlenségét ez idő

szerint valószínűnek tartjuk, nem volna a ház méltóságához illő.«

Deák tehát inkább keresztülvitte a zsidók emancipációját polgári házasság nélkül, pedig ez nagy, szinte végzetes hiánya volt a szükséges reformnak, mintsem addig várt volna az egyenjogusítás sürögő tényével, míg a polgári házassággal együtt lett volna megvalósítható.

Opportunistá volt Deák? Bizonyára nem. Számolt a gyakorlati viszonyokkal, habár arra nem gondolatott, hogy majd egy negyed század múlva sem lesz polgári házasság.

Ugyanez áll a hitbizományokról és a liberalismus egyéb követelményeiről. És ugyanez áll a liberalismus jelenlegi vezérférfiairól, annál inkább, mert a viszonyok ma sokkal kedvezőtlenebbek a szabadselvűség, mint volt Deák korában, midőn a negyvenes évek nagy tradíciói mind feleledtek, ellenben újabbban e hagyományok fénye elhomályosodott.

A Szapáry-kormány bizonyára liberalis. Szabadelvű a cabinet feje; de a szabadselvűségnek hatalmas képviselője és éles kardja az igazságügyminiszter, Szilágyi Dezso. Érvényesítheti-e kormány azonnal és teljesen minden öhajtatását? Bizonyára nem; csak azokat, melyek keresztülvitele, bár küzdelem árán, lehetséges.

Ha a szabadselvűség feladja saját létalapját, az elvet, akkor nem liberalismus többé, hanem erkölcselen opportunismus. Nem méltó, hogy komoly férfiak tartásuk kezükben zászlaját. De viszont, ha nem pusztá ábránd akar lenni, hanem gyakorlati kormányelv, akkor számolnia kell a tényleges viszonyokkal.

Én számoltam; de ha oly kitűnő férfiak, mint Te és mások tulmennek álláspontomon a hitbizományok kérdésében, annál jobb. Bár a szabadselvűség egyéb kérdéseiben is ez történnék. Akkor nem kelene vágyakozva visszatérnünk a negyvenes évekre. Akkor minden bilincs lehullna a közel jövőben. Akkor a teljes szabadság és teljes egyenlőség alapján gyorsan menne a magyar nemzet társadalmi átalakulása. Ti a politikai átalakulást hoztátok létre; akkor mi csakhamar befejezhetnők műveteket: a társadalmi és gazdasági átalakulás teljes és végleges keresztülvitele által.

BEKSICS GUSZTÁV.

Az aggteleki cseppköbarlang áttörése.

Közlöve volt már, hogy az aggteleki cseppköbarlang második bejárata f. é. márczius 15-én pontosan az 1886-ban a barlangból kifelé hajtott ellenjavát irányában megnyitottak. Különösen a szakemberekre, de általában a nagyközönségre nézve sem lesz érdektelen ezen terjedelmes fölmérésekkel eszközölt munkálatnak ismertetése.

Még 1884. év kezdetén a magyarországi »Kárpát egyesület« választmánya felszólított az aggteleki cseppköbarlang felmérésére. Szívesen vállalkoztam e munka keresztülvételére, melynek költségeit, a mérnök díjazásán kívül, 800—1000 frtra irányoztam elő. Az egylet azonban csak jóval később volt képes pénztárából az összeget kiutalványozni és tudva azt, hogy mily nehézségekbe fog még az áttörési munkálathoz szükséges összeg megszerzése ütközni, a fenforog általános érdekre való tekintettel magam díjmentesen vállalkoztam a munkálatra, minek folytán az egyletnek csupán a tényleges költségeket (munkások fizetése, anyag beszerzése stb.) kellett fizetnie.

Jóllehet én igen sokat járok azon a vidéken, mégis a barlangban sohasem voltam (szégyenkezve kell ezt bevallanom, habár sok társam van Felső-Magyarországon, kik hasonló helyzetben vannak), s így csak akkor láttam, hogy mily fárasztó és hosszadalmas munkára vállalkoztam, a midőn a felmérést megkezdtem és megismertem a barlangot.

A barlang eddig csupán első részében, egész hosszának mintegy tizedében volt járható. Erre a részre a Kárpát-egylet már igen nagy összegeket fordított, hogy az utakat és hidakat lehetőleg rendbe tartsa; szontul kezdődik a vadre gúnyos barlangtáj, a hova csak néha-néha téved el egy bátor turista, a ki el tudott hatolni a barlang végéig. Ezek azonban oly kevesen voltak, hogy majdnem elő lehet őket számítani és e tekintetben jellemző, hogy a mostani vezető, ki már több éven keresztül van ott alkalmazva, a felmérés előtt még nem járt a barlang végéig.

Ha valaki a barlangon egyenes irányban végig akar menni — a nélkül, hogy a mellékágaká betérne — a régi bejáratról a barlang jelenleg ismert végpontját és egyenletes lépésben halad, úgy 3¹/₂ — 4 óra hosszút utat kell megtennie. A barlangban van ugyanis több 20—50 méter magas hegy, melyeket a turistának át kell hágniuk. Képzeltető tehát, mily nehézségekbe ütközött a felmérés. Minden anyagot, szerszámot visza kellett hordani, és így könnyen megmagyarázható, hogy egy deszkának, vagy fadarabnak visszavittele egy munkásnak napi munkájába került. A felmérés által mintegy 140 kgr. petroleum és 69 kgram stearin gyertya használtatott fel a világításra. Az igazgatásom alatt levő bányákban a legjobb munkásaimat — dobszaniakat — alkalmaztam s költségkímélés végett a nyers és egyszerű munkára aggteleki munkást akartam igénybevenni, de ezek mindjárt negyed-ötöd napon cserben hagytak, nem lévén hozzászokva a földalatti munkához. Egyetlen aggteleki munkás volt, a ki állandóan segédkezett az egész felmérés munkálatánál. A felmérés sok fáradsággal járt. Gyakran voltam kénytelen a vadregényesen felhalmozott sziklák között, vagy helyenként térdig érő iszapban először utat törötni, hogy áthalohassunk, majd a barlang mentén átfolyó patakok sok helyütt áthidalgatni. — Naponként 16, sőt olykor 20 munkás dolgozott benn, kik közül 5—8-an csak a faanyag behordásával voltak elfoglalva. Nem könnyű dolog volt a celszerű munkabeosztás. Mert a mikor a barlang hátsó részében dolgoztunk, mindannyiszor a be- és kijárára 5—7 órai időt kellett szánni, a mi magában véve már elég fárasztó. Megpróbáltam tehát a barlangban látni, de a munkások nem lévén elegendő melegen öltözve, nem bírták ki, mert a barlangban az átlagos hőmérséklet 10¹/₂° Celsius volt. Más munka-beosztást kellett tehát keresni s az felett meg aztán legjobban a körül-ményeknek: hogy reggel három órakor mentünk a barlangba és 3 órai gyalogolás után azon pontra érve, a hol a felmérést folytatni kellett, fél órát pihentünk, mire aztán folyt a munka délig. Egy órai újabb pihenést szántunk az ebédre, mely rendszerint szalonából s borból állott, aztán dolgoztunk estig. 7—8 óra körül vacsoráltunk, majd ismét folyt a munka éjféli utánig. Ilyenkor már mindnyájan elaludtunk, de legkeletlenebb volt még az a tudat, hogy három órai földalatti gyaloglásnak néztünk eleje, mielőtt teljesen elcsigázva, a kellő nyugalomhoz jutnánk. Ily módon reggel 3—5 óra között értünk ki a barlangból és pihentünk délig, a mikor aztán kedves házi gazdám, Baksay Dániel lelkes és derék felesége mindig gondoskodtak arról, hogy az előző napi hiányos ebédet és vacsorát vendégcsere ő asztalunknál pótolhassam. A délután a huzagkönyv összeállításával és tisztázásával telt el, a munkások pedig pihenek. Másnap reggeli háromkor újra kezdődött ezen beosztás szerint a munka. Némi baleset is fordult elő. Munka közben két munkás sérült meg az omladozó szikladarabok által, ezenkívül 4 munkás tüdőgyulladásba esett a megérgettet munká következtében. — En igen jól éreztem magamat az egész felmérés munká tartama alatt, jóllehet leginkább voltam megérletve, mert a felelősség tudatában, melyet magam vállaltam, az egész felmérés munkát sajátközüleg végeztem.

Ezek előrebocsátása után a tulajdonképeni felmérésnél követelt eljárás akorom ismertetni, aztán a felmérés eredményét közölni s végül az áttörési munkálatról megemlékezni.

A felmérést 1885. december 15-én kezdettem meg és 1886. július 29-én küszültem el a tépkér kidolgozásával. Ezen idő alatt megszakítással 80 teljes napig dolgoztam a tényleges felmérésen a barlangban és azon kívül. A közbeneső időt a számitási adatok összeállítására s a tépkér kidol-

— Mikor azon este megpillantott az utcán sirva — mondá Agnes fél fordulva...
— Arbutnot hirtelen hozzafordult...
— Melyik este? — kérde.
— Azon este, melyen a Lafayette Squarebe vezetett. Sylvestrené ő nagysága látott bennünket, mit én csak tegnap tudtam meg. Amoryné asszony-ságot akarta meglátogatni, és —

Arbutnot bár mennyire igyekezett is uralkodni magán, nem állhatta meg, hogy Agnesre ne tekintsen.
Sylvestrené szint változtatott, előbb elpirult, aztán elhalványult.
— Valóban? — kérde Arbutnot.
— Ugy van — felelt Agnes; aztán az ablakhoz ment és mozdulatlanul tekintett ki azon.
Arbutnot nem hallotta a Kitty megjegyzésének hátráló részét. Vaktába felelt szavaira s mi-helyt feltűnés nélkül tette, felállott s ő is az ablakhoz ment.

— Ha úgy tetszik, talán mehetnénk — mondá. Hallgatagon távoztak és haladtak le a lépcsőn. Arbutnot időt akart engedni magának, hogy összeszedje gondolatait s hogy legyőzzön egy örült érzést, mely szenvedéllyel, haraggal töltötte el. Érezte, hogy ha most szól, csak valami bolondságot mondhat, mit később keservesen megbánhatott volna. A vihar, melyet az a nő, kinek véleményére oly sokat tartott, pillanatnyi igazságtalansága által lelkeiben felkeltett, természetes, férfias és szenvedélyes volt.

Villámgyorsasággal minden érthetővé vált előtte, s pillanatnyira oly nagy volt elkeseredése, hogy minden egyébről megfeledkezett. Idő teltével azonban rendes hidegvérre ismét visszatért és akkor csak magát kárhoztatta a dolgok ily alakulása miatt. Nem nehezhethetett Sylvestrené azért, mert rossz véleménynyúl volt felőle, mivel a körülmények mindenesetre ellene bizonyítottak, hiszen semmi különös jót nem tudott róla és jobában állott őt szívtelen, czéltalan s semmi meghatározott elvekkel nem bíró egyéneknek tartani, kinek nem is volt más életcélja, mint saját szeszélyeinek kielégítése. Miért biznék tehát benne? Nem! Nem akarja hibáztatni s leküzdni magában az okatlan felháborodást.

Aztán Agnesre tekintett és látta, hogy a pir még most sem tért vissza arczába. Mikor annyira összeszedte magát, hogy egy-két udvarias, mindennapi megjegyzést tehetett, Sylvestrené hangja bágyadt volt, mikor azokra felelt s nagyon halkán beszélt. Nem volt hajlandó a társalgásra s Arbutnot elhagyta élt tapintattal bírt, hogy ne is erőszakolja azt, hanem átengedje őt saját gondolatainak. Így érkeztek a csolnak-csarnokhoz. Gondosan és ügyesen rendezte el Arbutnot a párnákat és nagy-kendőket a csolnakban s mikor megfogta az ezveket, érezte, hogy meglehetősen visszanyerte önuralmát. A fölé tükörsima volt s a lemondó nagy utolsó égő pirja lassan változott az alkonyati lilaszínjévé. Sarló alakú új hold mutatkozott az égen s a levegőben az éj-jeli sirály rövid, fájdalmas kiáltásai hallatszottak.

A NEMZET TÁRCZAJA.

Április 8.

Párbaj-reform.

A nagyreményű legényt élénk temperamentuma tulragadta a tisztességes határokra. Hire jó, hogy korhely. Aljas csapszékben részesesedik, hetek-rakat ölelget, haza játékokban pazarolja vagyonát és csak reggel vetődik haza.

A család ellenségei rejtett körülörmön nézik a dolgot. Barátai kétségbe vannak esve. A körül-öröm és a kétségbeesés kimondja az egy ugyan-azon sententiát: ebből a fuból nem lesz semmi. Ott fogja végezni valamelyik szemétdombon — leg-jobb esetben a szegények házában.

De, ime, támad egy jó barát. Tán egy fiatal nagybácsi — vagy ilyesvalami. És ez, komoly figyelemre méltítván az elzúlló korhelyt, egyszerre csak kisattan nem várt ítéletével.

— Ez a legény még nincs elveszve. Több benne a jó, mint a rossz. Bízhatok én rá. Embert csinálók belőle.

S a szerelő, türelmes rokon maga elő citalja az ifjú korhelyt. Megdorgálja szíve szerint és kikér-dezi. Megtudja: mennyi adóssága van s milyen liaisonjait kellene őt mihamarabb megszabadítani. Aztán kifizezi az adósságokat, kifizezi a com-promittált szeretőket, s végül azt mondja a könnyelmű fiatal rokonnak:

— No öcsém, én most lábra állítottalak. Meg-int bátran helyet foglalhat sz a becsületes emberek sorában. Ellátalak pénzzel, jó tanácsal — de kezdj új életet. Ha bármiben megszorszol, csak fordulj hozzám. Én reám számíthatsz, — valameddig becsületesen viselked magadat.

Nos, kérem, — ez mindeddig csak allego-ria volt.

Az elzúlló öcsémuram — a párbaj. A gondos, jóakaratu rokon, aki öcsémuramát meg meg akarja menteni a tisztességes emberi társadalom részére, nem más, mint a német császár.

En is elolvastam az ő párbaj-reformját. Miután pedig elolvastam, őszintén csodálkoztam rajta, hogy vannak, a kik II. Vilmos császárt, mint a középkor-ból fenmaradt otromba istenitélet ellenséget ünneplik. Éppen nem az. II. Vilmos a szerető, jóakarú, türelmes bácsi, a ki ismét tisztességre segíti azt, aki immár elzúllott.

Valljuk be, hogy a párbaj, a teljes, tökéletes el-zúllás utján van. Elmultt tiz esztendőbe, hogy egy va-lóban értelmes, becsületes párbaj minálunk nem esett. Vagy tíz-tizeneg év előtt agyonlőtt egy férfi egy udvarlót a felesége becsületéért. Ez már becsületes párbaj volt. Komoly okból támadt és volt benne végül, hogy úgy mondjuk, »költői igazságszolgáltatás«. Azóta is esett nem egy komoly s nem egy véres párbaj. De a komoly ok és a költői igazságszolgáltatás mindezekből hiányzott. Agyonlötték itt embert azért, mert magas államhivatalnok létere a corruptio gyanújába keveredett. De az máig sem bizonyos, hogy csakugyan corruptált volt-e? Agyonlötték itt embert, mert őt forintot adott kölcsön s azt illetlenül kérte vissza. Meglötték itt embert nem egyébért, mint csupán azért, hogy ellenfele jónak láttá őt tréfaból pofon ütni. Agyonlötték itt egy számos gyermeki családapát, mert alperszi ügyvéd volt és a felperesi ügyvéddel a periratokban összeakadt. És agyonlötték itt, tiz esztendő óta, egy csomó embert — semmiért.

Arról, hogy kit, hol, miként és miért vágtek meg, — beszélni sem érdemes. Mindenki szerencsés-nél érezheti magát, ha becsületügyiből egy szimpla kardvágással szabadult.

Most már, ha beleképzeljük magunkat abba az állapotha, hogy II. Vilmos német császár mindenkit boldogító jogára állt eléünk — akkor tiz hosszú esztendőn át nem esett volna több párbaj, csak az a legelső. Csak az, a melyeknek komoly oka volt, s a melyekben volt költői igazságszolgáltatás.

De az az egy mégis megeseett volna. Megesett volna, mert volt rá komoly ok. Hanem a költői igaz-szolgáltatás akkor se lett volna benne bizonyo-sabb, mint a milyen így volt.

Mert cölözhatott volna az udvarló jobban is és íőhetett volna előbb. És akkor megtörténik vala az a rettenetes igazságtalanság, hogy a férfi, a ki fele-sége becsületéért síkra száll — elesik és meghal.

A német császár tehát nem veti el az *istenitéletet*, — mondjuk inkább a *véletlent*, — mint a komoly becsületbeli ügyek előidézési módját. Csak a nem komoly ügyekből zárja ki. Az tehát, a ki a német tiszti casinóban a pájtásával összeszólalkozik, vitájának sok-kal okosabb elintézését remélheti, mint a kinek gonoz-szult meg sérték az anyját, vagy a menyasszonyát, vagy mint a kit megütnek.

Elvileg mi sem változik.

Ezért nem ellensége, hanem *regenerátora* a párbajnak II. Vilmos.

Igaz, hogy minden párbajügyet, szerinte, előbb becsületbírósnak kell tárgyalni. De annak, aki a becsület oklatan és barbár védelmében ül, vagy elesik, tökéletesen mindegy, vajjon megbeszéltek-e előbb késelebb körben is az esetét, avagy csak a secund an-sok közt.

Az, hogy a párbaj absurdum, nem szorul bi-zonyításra. A máig nálunk is divó párbajszoká-sok pedig ezt az absurdumot mindennap nyilván-valóvá teszik. Ez az absurdum áldozatoknak követel, de legalább meg van az az egy, hogy minden szomo-ruabb párbaj-hir után, mindnaggyobb méltatlankodás-sal zudul fel a *párbaj ellen* a közvélemény.

A német császár elfojtja a közvélemény ezen tiltakozását. Ellenszólást nem tűrő conventióvá emel-né azt, hogy bizonyos ügyek véglegesen az istenitélet által intézendők el.

Ha terve valóra válna, a párbaj új díszit, új fényt nyer. Abszurd válna marad, ami volt, de sokkal ke-vésbé lesz nyilvánvaló. A párbaj sokkal ritkább lesz,

mint most, de sokkal tiszteltebb, aristocraticusabb és — sokkal *hosszabb* életű.

Azt hiszem pedig, hogy éppen azért, mert a párbajozási mánia immár képtelen módon dühöng, ha a párbajt nem reformálják, — nincs messze az idő, a mikor egyszerre teljesen megszűnik.

Angolországban még ennek a századnak első három-négy évtizedében igen sokat veredtek. A parlamenti párbajok napirenden voltak. *Disraeli*, mint vakmerő krakeler volt ismeretes. Halast vadá-szást és ért el a leggyőlöletesebb kötekedéseket. Ösze-szervén a parlamentben *O'Connell*, a nagy ir agita-torral, nem elégedett meg ennek személyes megsejté-sével, hanem levélben dicsekedett el *O'Connell* fának is, hogy mennyire vérg sérté az apját s késznék nyi-latkozott a fival szemben is a fegyveres elégtételre.

Mikor már a párbajt Angolországban ennyire *ad absurdum* vitték — hirtelen felámadt ellene a kéllehetetlen reactió. Maga *Wellington* herceg, a waterloo híve is a párbaj föltétlen ellenző közé állt. Ez az absurdumnak, mert immár igen is nagy, igen is szemérmelen volt, — Angolországban hirtelen, örökre vége lön.

A mérsékelt, semérmes absurdum, megnyerő tulajdonságival, még igen sokáig tarthat szamatot a közkevéletiségre, legalább is a türelemre.

Kérdés azonban, hogy mince-e igaz a fiatal né-met császárnak, mikor bizonyos mérsékelt és szemér-mes absurdumnak helyet csinál a dolgok új rend-jében is?

Tán igazponta van. Igaza van mindenekelőtt az ő saját szempontjából. Ő, úgy látszik, egyneműsá akar hozni olyan erőket, melyeket a természet és történet egymás romlására alkotott. Helyet akar találni régi formákban egy új lényeknek, mely eddig egyébre sem vágyott inkább, mint ama formák szétzúzására. Szó-val, ez az ideálista császár, nem akar szakítani a hagyományos absurdumokkal, hanem csak türtőztérje, mérsékelté, népszerűvé akarja tenni azokat.

Immár próbálja. Visszafojtott lélekzettel várja a világ az eredményeket. *II. Vilmos* császár vállalko-zása hihetetlenül merész, — de a *génusznak* esetleg minden sikerülhet.

A párbaj-reformban talán igaza van még azért is, mert alig van ember az európai continensen, a ki a párbajt *en bloc* el nemné vetni.

Alig van itt ember, a ki bele tudna nyugodni abba, hogy a daliás fítestvér huga nyomorult csábító-ját egyszerűen berepelve.

Vagy van-e itt ember, a ki természetesenek ta-lálná, hogy a tetlegeszen bántalmazott katonatiszt a járásbírósnál kéressen orvoslást?

Dehogy van. Valamennyiünk véleményét a ber-lini couplet fejezi ki:

»Schneidig — Donnerwetter! — Schneidig,
Donnerwetter! — Schneidig muss er sein!«

Valamennyiünk előítéletét tartja szem előtt II. Vilmos, mikor a párbajt kényes kérdésért megoly-gatja. Mert bizonyára valamennyiünk előítéletében osztózik.

